A Barna Rétihéja (*Circus aeruginosus*) táplálék-összetétele

A Velencei-tó nyugati öblében található Madárrezervátum és a Szúnyog-sziget által határolt területen helyezkedik el a Bíbic-tó, amelynek part menti madármegfigyelő helyeiről 2008 óta követem nyomon a barna rétihéják itt fészkelő állományát.

A keskeny lápi csatornákkal szabdalt egybefüggő nádas felület, melyet É-Ny irányban magas kórós, szikes rétek, zsombékosok, ligetes fasorok öveznek, kedvelt fészkelő helye a barna rétihéjáknak. Jellemző part menti növények az ezüstfa, a galagonya, a nyárfa, a kőris és a fűz különböző fajai. A tavat déli és keleti irányból nádfoltokkal tarkított nyíltabb vízterület határolja.
A nád magassága még a part mentén is 2m feletti magasságot ér el és a nádast közvetlenül 1 m-nél magasabb magas kórós, zsombékos váltja fel.
A növényzet magassága a fészkelési időszakban átlagosan 2,5 méter, amelyben több éves ún. avas, továbbá újonnan sarjadó illetve a télen levágott, és májustól frissen zöldellő nád foltok váltakozva fordulnak elő. A rétihéják a fészkeket legalább 45- 50 cm magasságú vízzel körülvett sűrű, újonnan sarjadó náddal elegyes növényzet közé rejtették.



A Bíbic-tó területe



A nádast határoló nyílt vízterület

A terület barna rétihéja fészkelő állománya 2008-2010 évben a következők szerint alakult:

A Bíbic tó kb 0,6 négyzetkilométeres megfigyelt területén a Papréti csapásig 2008 évben kettő fészek volt, melyből 4 fiatal sikeres kirepülését figyeltem meg.
2009 évben ugyanezen a területen három fészek volt, melyekből 6 fiatal madár repült ki sikeresen.
2010. évben szintén három fészek volt és négy fiatal repült ki.
A fészkeket kb. 300 méterre építették egymástól.

Az angol szakirodalomban (Dick Forsman: The Raptors of Europe and the Middle East) olvashatjuk, hogy a rétihéjáknál előfordul poligámia. Erre utaló jelet ezen a területen is tapasztaltam a 2008.06.20. napi megfigyelésen. A hím érkezésére és jelző hangjára két tojó szállt fel a nádból, mindkettő a hím felé repült. Mikor a hím föléjük érkezett, ledobta a zsákmányt, amit azonban egyik tojónak sem sikerült elkapni, így az leesett. Mindkét tojó leszállt a nádba a zsákmányhoz, nem veszekedtek és nem próbálták egymást elzavarni.

Többször megfigyeltem, hogy a tojók és később a fiatalok is előszeretettel szálltak fel a közeli galagonyabokorra vagy a partszéli ezüstfa tetejére.
Ezt érdekes összevetni a fent említett angol szakirodalommal, melyben az írják, hogy a barna rétihéják leginkább a földre szállnak le, vagy buckára, vagy alacsony oszlopra, maximum néhány méter magasra, ritkán kisméretű fák vagy bokrok tetejére. A partszéli ezüstfa kb. 10 – 12 méter magas, amelynek a legtetején is előszeretettel megpihentek.

A 2010-es szélsőséges májusi és nyár eleji időjárás nemcsak a madárvilágban, hanem a teljes élővilágban nagy pusztítást okozott itt is. Ennek ellenére a nehezen monitorozható barna rétihéja táplálék összetételének a vizsgálata lehetővé vált a madarak zavarása nélkül.

A terület adottságaiból adódóan a fészkek feltárása nem könnyű feladat, mert a parti feltöltődő zsombékos lápréteket nádtorzsás, mély iszapos, váltakozó vízmélységű, egybefüggő nádas váltja fel. A 2010-es fészkelési szezonban egy barna rétihéja hím a parti láprét összerakott nádkévéit használta pihenőhelyéül rendszeresen otthagyva köpeteit, melyekből ez a vizsgálat zajlott.





A hím pihenőhelye egy szétdőlt nádkéve

A kifejlett felnőtt hím szárnyfedője, farkának és az evezőinek egy része szürkés árnyalatú, feje, tarkója és melle sávos sárgásbarna színű volt. A barna rétihéják territoriális, területvédő viselkedésével függ össze, hogy a nádkévét mindig csak ez az egy madár használta. Számtalanszor megfigyeltem, amint tollászkodni leszáll, ugyanakkor a többi fészkelő rétihéját egyetlen esetben sem lehetett itt látni.

A barna rétihéják megítélése nem egységes, a szakirodalomban nem mindig pozitív, sokszor az apróvad állomány csökkenését is a számlájára írják. 1982 óta korlátozás nélkül természetvédelmi oltalom alatt áll, nem vadászható faj. Káros fészekfosztogatóként és a vadtenyésztés ellenségeként is emlegetik (Chernel István: Magyarország madarai). Másik oldalról, azonban mint a nádas élőhelyek szárnyas csúcsragadozója, fontos szerepet tölt be a táplálékhálózat stabilizálásában, pl. mérsékli táplálékállatainak túlzott állományfelfutását (pl. a mezei pocok gradációját)

A barna rétihéják vadállományban okozott kártétele egyelőre nem bizonyított. Eddigi köpetvizsgálatok a kétéltű-hüllő fajokat és a mezei pockot nevezik meg fő táplálékául (Tóth László, Papp Sándor, Palatitz Péter, Széll Antal: Rádiós képtovábbító rendszer alkalmazása barna rétihéja fészkelésének vizsgálatánál. Papp Sándor: Etetési aktivitás, szülői munkamegosztás valamint a táplálék összetétel napszakos és napi változásának vizsgálata a barna rétihéjánál.) A táplálék összetétel azonban mindig függ az adott élőhely adottságaitól, az ott előforduló táplálékfajok gyakoriságától és hozzáférhetőségétől. A vizsgált hím élőhelyén és vadászterületén vadgazdálkodási szempontból fontos madarak közül a fácán és a vízi madár fajok is nagy számban előfordultak, azonban a természetvédelmi területen tenyésztésből származó fácán, fogoly és tőkés réce nincs.

A „köpet” a madarak által elfogyasztott zsákmányállatok és növények meg nem emésztett részeibõl álló visszaöklendezett gombóc. A ragadozó madaraknak, így a rétihéjáknak is van köpete, melyekben megtalálhatók az emészthetetlen zsákmányrészek: szőr, tojáshéj, toll, csontok, bőrdarabok. Ezekből anélkül, hogy a madarat le kellene ölni vagy fészkelő, táplálkozási illetve pihenő helyén megzavarni, pontosan megállapítható az étrend. Emellett egyes rejtett életet élő, ritka kisemlős fajok előfordulásának bizonyítására is jó szolgálatot tesznek az alapos köpetvizsgálatok.

A köpeteket 2010. május 10 és július 18 között több alkalommal gyűjtöttem. Ezen időszak alatt az egy hím barna rétihéjától 56 darab köpetet sikerült összegyűjteni, továbbá begyűjtöttem 11 darab prédamaradványt is.



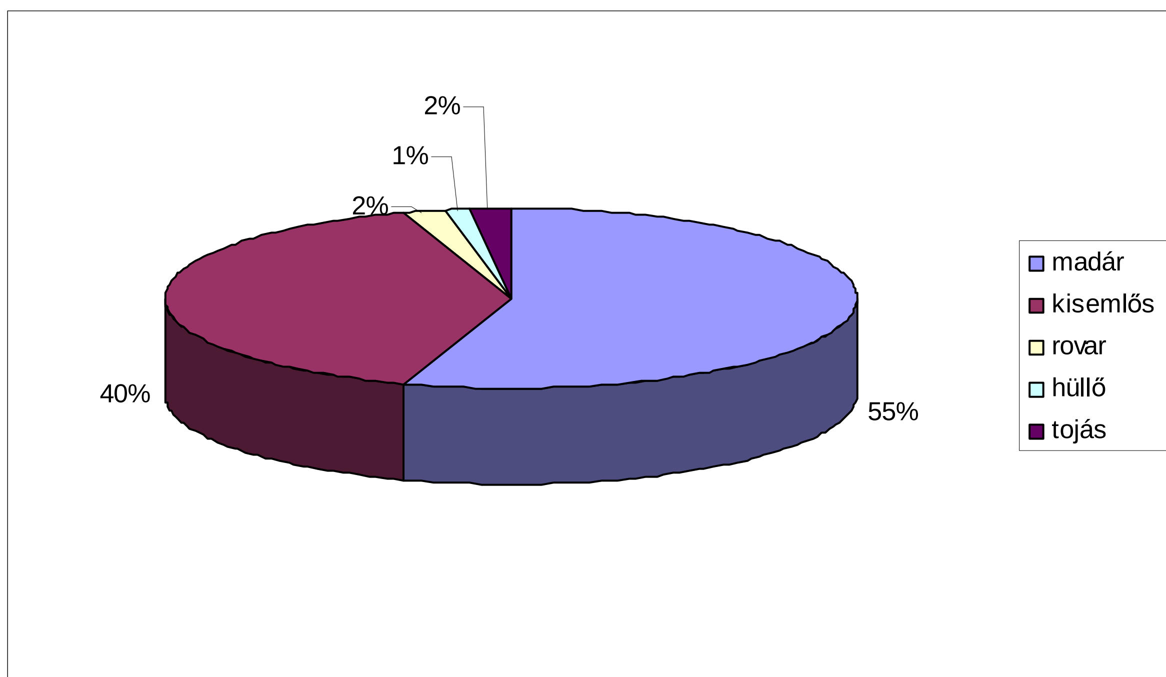
Szétszedett köpet



Prédamaradvány

A köpeteket megszárítást követően vizsgáltam, melynek során a köpetet szétbontottam, az egyes táplálékmaradványokat faj (taxon) szintjén szétválogattam.
Az 56 köpetben összesen 87 táplálék elemet sikerült elkülöníteni, ami azt is mutatja, hogy egy köpetben nem csak egyetlen táplálék faj maradványai fordultak elő. 28 köpetben kizárólag egy faj maradványait, 25 köpetben kettő fajét, és 3 köpetben 3 különböző faj táplálékmaradványát tudtam elkülöníteni.

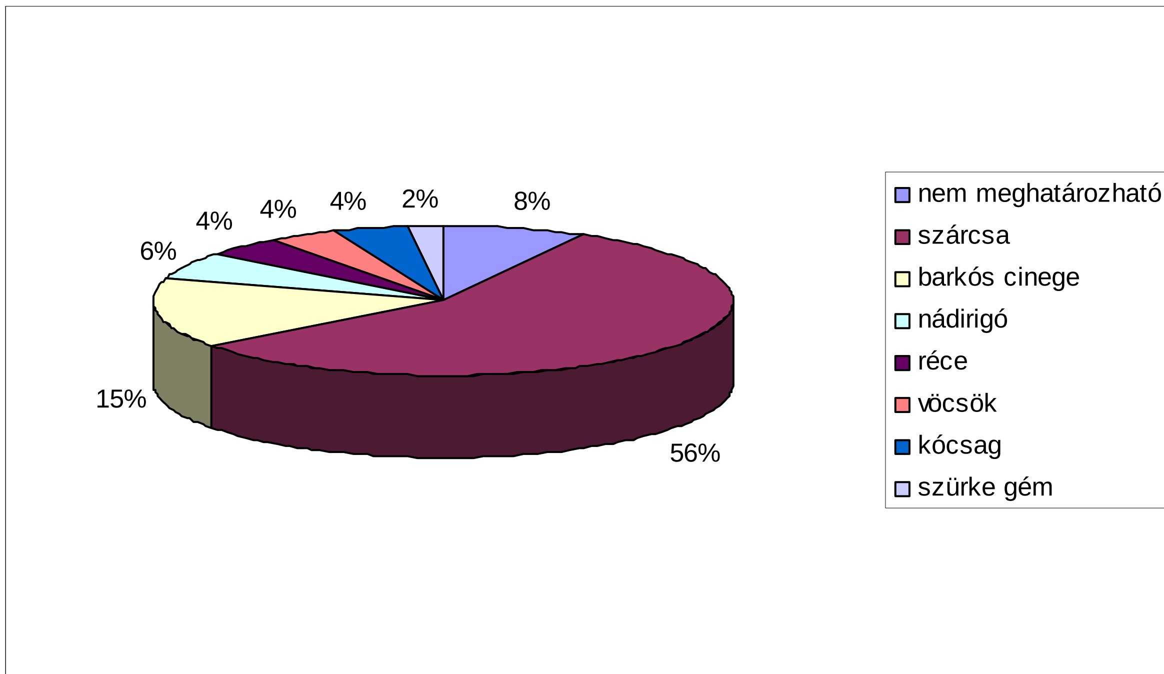
A köpetekben megtalálható préda fajok maradványai alapján az étrend százalékos megoszlásban az alábbiak szerint alakult: 55% madár (48 táplálék elem), 40 % kisemlős (34 elem) , 2 % rovar (2 elem), 1 % hüllő (1 elem) és 2% volt a tojás maradvány (2 elem).



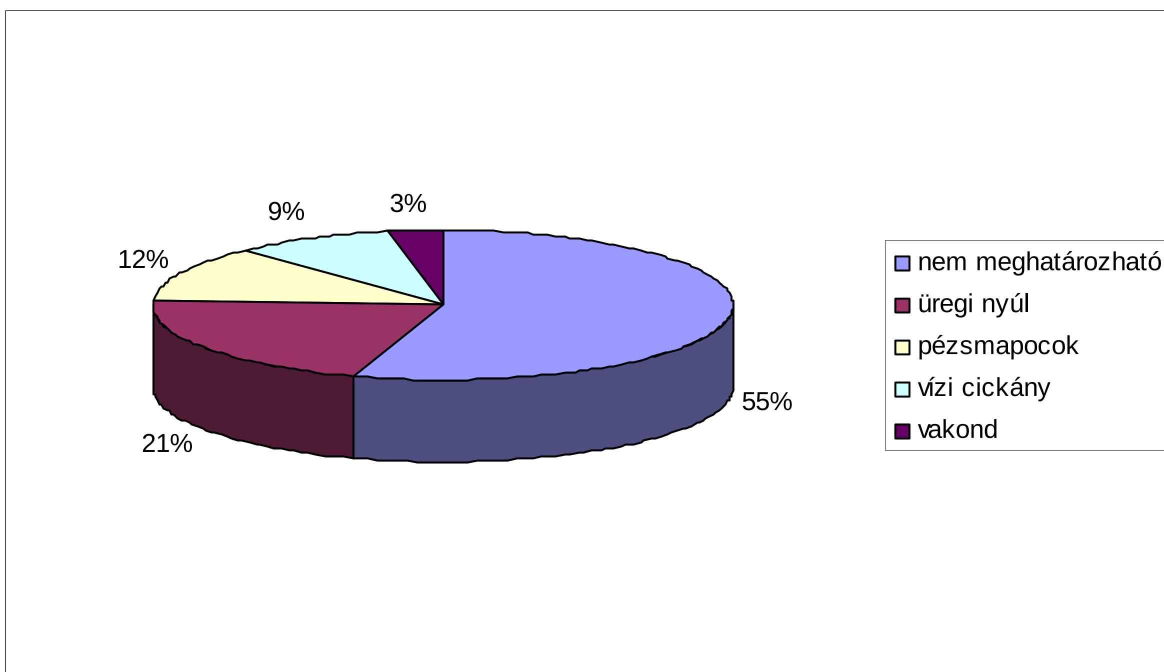
A barna rétihéja táplálék-összetétele késő tavaszi- kora nyári időszakban

55 táplálékelemet faji szinten (vagy esetenként magasabb rendszertani kategóriába sorolással) is sikerült meghatároznunk. A madár emésztőrendszerén végigment zsákmány maradvány nem minden esetben alkalmas a faj meghatározására, azonban az osztályba sorolást nagy biztonsággal el lehet végezni a felismerhető toll, szőr, fogazat, csontmaradványok alapján.
A faj meghatározása a madarak, kisemlősök és rovarok esetében Kiss Péter természetvédelmi őrkerület-vezető Duna Ipoly Nemzeti Park, valamint az www.ornithos.de segítségével történt, továbbá a kisemlősök esetében a Sicista Projekt csonthatározóit is használtam.

A 48 madár táplálékmaradványból 44 esetben volt meghatározható a faj, ebből 27 volt szárcsa toll (ebből 14 fióka), továbbá 7 barkós cinege toll, 3 nádirigó toll, 2 réce toll, 2 vöcsök, 2 kócsag és 1 szürke gém.



A 34 kisemlős táplálékelemből 15 esetben volt meghatározható a faj, ebből 7 volt üregi nyúl, 4 volt a pézsmapocok, 3 a vízi cickány és 1 vakond volt.



A 2 rovar táplálékelem acsa (szitakötő) lárvája volt.

A táplálékmaradványokat minden esetben a köpet mellett, sokszor a köpettel összeragadva találtam meg.
A 11 táplálékmaradvány között 4 esetben szárcsa lábat, 1 esetben szárcsa fióka tokos tollát, 1 esetben réce tokos tollát, 1 esetben adult szárcsa felkar csontját, 2 esetben nádirigó tollát, 1 esetben adult réce tollát és 1 esetben halcsontot találtam.



Vakond ásólába



Hal maradvány

Összegzésként megállapítható, hogy a 2010. évi fészkelési szezonban a Velencei-tó nyugati öblében, a Bíbic-tó területen fészkelő és vadászó barna rétihéja hím táplálékát 55%-ban madarak tették ki. A madártáplálékot alapul véve legnagyobb részben, 56 %-ban szárcsára vadászott. A szárcsa táplálékmaradványoknak több mint fele utalt arra, hogy ebből is elsősorban a fiókákat és az idei fiatalokat részesítette előnyben. A fészkelő hely szomszédságában található kócsag telepen ugyanolyan mennyiségben álltak rendelkezésére kócsag, szürke gém, kisebb számban bakcsó fiókák, azonban ezek mégis csak nagyon kis mennyiségben, a 87 elkülönített táplálékelemből csak 3 esetben fordultak elő, ami azt jelzi, hogy ezeket a fajokat egyértelműen mellőzte vadászata során.
Ez az adat arra utalhat, hogy a telepesen fészkelő madarak nem egyszerű célpontok a barna rétihéják számára, hiszen elég intenzíven védik a fészkeket, elzavarják az odamerészkedő predátorokat.
Érdekes viszont, hogy más bukó madarak, melyek szintén jellemzőek a tó élővilágára, szintén kis arányban szerepeltek a barna rétihéja étlapján. Réce faj 2 esetben, vöcsök szintén 2 esetben volt meghatározható a köpetekben.
Elképzelhető lehet, hogy a búbos vöcsök és a récék eredményesebben védik fiókáit a héjától, mint a szárcsa.

További érdekes tapasztalatunk, hogy a rétihéja mellőzte a kétéltű és hüllő fajokat is. Továbbá a környező fás, ligeterdős területen és a parti nádas, bokros sávokban nagy számban fészkelnek fácánok is, azonban a köpetekben egyetlen példány elfogyasztására utaló maradványt sem találtunk, pedig a jellegzetes tollazatú fácán kimutatása nagy biztonsággal elvégezhető.
A Mészeg-hegyen élő üregi nyúl populáció egyedei viszont több esetben is áldozatul estek a barna rétihéja vadászata során.
Említésre méltó továbbá a vakond, a hal és az acsa lárva maradvány.
A nagy tömegben rendelkezésre álló halak héja-táplálékban való megjelenése alárendelt volt. A tóban, pl. úszóláp szélén többször megfigyeltük, hogy a vidra által fogott és félig elfogyasztott halat a héja ette tovább.

A préda fajok közt a szárcsa előkelő helye azt mutathatja, hogy az utóbbi 15-20 évben jellemző csökkenő tendencia után ismét feljövőben van a tó szárcsa állománya. Jelenleg a fészkelő állomány kb. 3-400 pár az egész tavon. A szárcsapopuláció erősödése valószínűleg összefügg a nádállománnyal, tekintettel arra, hogy a szárcsa táplálékának 80%-át növényi eredetű táplálék teszi ki, ebből legjelentősebb részben a fiatal nádhajtásokat fogyasztja.
A két háború közt Széchenyi Zsigmond nagyon dicsérte a Velencei-tó szárcsa állományát, miután naponta 1-2 ezer példányt lőttek belőle a böjti csónakos hajtásos vadászatokon.
„A Velencei-tó akkoriban bizony még valóságos "vadvíz" volt. Az 1894. esztendőben nyolc hajtásban esett 3587 szárcsa, 447 nagy és 1378 kis bujár, 55 réce, és 9 darab egyéb vízi vad, összesen 5473 darab. A fő vadászatot tavasszal szokták tartani. (Széchenyi Zsigmond)"

A Velencei-tó nádasaiban fészkelő barna rétihéják vadász területe nem csak a tó nádasaira korlátozódik, kihúznak a tó közvetlen közelében lévő mezőgazdasági területekre, a vizes élőhely környéki gyepekre, ezáltal a zsákmány állatok elég szélesebb köre áll rendelkezésükre a kisemlősökön, hüllőkön, kétéltűeken, apróvadakon keresztül az énekes- és vízi madarakig.
A Velencei-tó nádasában 2010 évben fészkelő vizsgált barna rétihéja hím táplálkozása során egyértelműen a vízi madár fajokat preferálta.

2010.november 08.

Pallos Zsuzsa